

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER TERCİHLERİ (*)

Doç. Dr. Hasan BACANLI

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi

Toplumların kültürleri onların değer tercihleri şeklinde kendini gösterir. Türk toplumunun kültürü de onların değer tercihleri üzerinde yansımaktadır. Bu çalışma, son yıllarda, değer tercihleri ve değerlerin örgütlenmeleri konusunda Schwartz tarafından geliştirilen ve çeşitli kültürlerde test edilip doğrulanmış olan değer örgütlenmesi kuramının Türk toplumu üzerinde test edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, üniversite öğrencilerinin değer tercihleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgular hem genel grup, hem de cinsiyetler açısından farklılık gösterip göstermediklerine bakılarak analiz edilmiştir. Cinsiyetler açısından ilginç olan bulgu kızların evrensel ve barışçı değerlere daha çok önem verirken, erkeklerin geleneklere bağlılık ve dindar olmaya değer vermeleridir. Bulgular toplumsal yapı açısından tartışılmıştır.

Problem

Değer sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yüz yıldır sosyal bilimlerde çeşitli bilim dallarında bu konuyu ele almışlardır. Sosyologlar, sosyal antropologlar ve sosyal psikologlar konuyu ele alan başlıca bilim adamları olmuşlardır. Son yıllarda kültürler arası psikologlar da bu kervanda yerlerini almışlardır.

Değerin tanımı ile işe başlamak gerekirse, değer tüm dallarda kabul edilen bir tanımın^ ulaşmak yerine bir takım tanımlarına yer vermek daha işlevsel görünmektedir. Değer "bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır" (Güngör, 1993). Değer konusu toplumsal açıdan veya bireysel açıdan ele alınabildiği gibi kültürler açısından da ele alınmıştır ve

Kısmen V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde (Ankara, 15-17 Eylül 1999) sunulmuştur.

değer **araştırmalarının yönelimi elde edilen bulguları çeşitli kültürler** açısından tekrarlamaya çalışmak veya kültürler arasında ne gibi farklılıklar olduğunu belirlemek olmuştur. Zavalloni (1980) kültür araştırmalarının dört kısımda ele alınabileceğini belirtmiştir:

1. Kültür ve kişilik okulu (Benedict, Mead, Gorer ve Kardiner): Değerlerden psikanalizden türetilen psikolojik değişkenlere kadar davranıştaki kültürel farklılıkları araştırmaya yönelmiştir.
2. Farklı kültürlerde değer vurgularının sistematik bir şekilde araştırabilmesi için C. Ve F. Kluckhohn ve Parsons tarafından ayrı ayrı sınıflama şemaları geliştirilmiştir.
3. Kluckhohn ve Strodtbeck'in 1961'deki Study of Values çalışması değer araştırmaları için disiplinler arası bir yaklaşım başlatmıştır.
4. Sosyolojide Parsons'un görüşleri işlevsel analiz için analitik bir baz oluşturmuştur.

Tarama şeklindeki çeşitli araştırmalar özellikle gençliğin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla 1950-1970 yılları arasında çeşitli kültür ve toplumlarda gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla çeşitli ölçekler geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Değer araştırmalarında dönüm noktası Rokeach Değer Listesi (RDL) çalışmalarıdır. Rokeach (1973) Amerikan toplumunda değerleri incelemek için bir liste geliştirmiş ve kullanmıştır. Bu liste değer araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir araç haline gelmiştir. RDL iki kısımdan oluşmaktadır: Amaç değerler ve araç değerler. Her iki kısımda da 18 değer verilmekte ve deneklerden bu değerleri önem sırasına sokmaları istenmektedir. Ölçek ülkemizde de kullanılmıştır (örn. Başaran, 1992; Ayvalıoğlu, 1989).

Schwartz ve Bilsky (1987, 1990; Schwartz, 1992) değerlerin evrensel yapısı konusunda bir kuram geliştirmişlerdir. Bu kuramı test etmek için RDL'nde ifade edilen değerlerin yanı sıra başka değerler de ekleyerek yeni bir liste oluşturmuşlardır. Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan liste budur.

Schwartz (1992) değer kavramıyla ilgili şu özellikleri belirtmiştir:

- a) Değer bir kavram veya inançtır,
- b) Değer, arzu edilir sonuç durum veya davranışlarla ilişkilidir,
- c) Değer belirli (özel) durumları aşar,
- d) Değer, davranış ve olayların seçimi veya değerlendirilmesinde yol göstericidir,
- e) Değerler göreceli önemleri açısından sıralanırlar.

hasan tacanlı

Bu düşüncelere amaç-araç değer ayrımı eklenebilir. Bilindiği gibi, amaç değer nihai amacı gösterir ve sonuçta ne olması beklendiğinin ifadesidir. Buna karşılık araç değerler, çoğunlukla amaç değerlere ulaşmada kişiye veya kişilere yardımcı olması beklenen değerlerdir. Amaç değerler genel yaşam ve dünya ile ilgili ifade edilirler; Buna karşılık araç değerler çoğunlukla kişilik özellikleri şeklinde ifade edilirler. Ancak, bu iki grubu birbirinden ayırmak bazen oldukça zorlaşmaktadır.

Schvartz'ın ölçeğinde birinci kısım 30 amaç değerden < 'uşmakta, ikinci kısım 26 araç değerden oluşmaktadır. Deneklerden bu değerleri, "hayatına yön vermesi" dikkate alınarak, -1 ile 7 arasında derecelemesi istenmektedir. Deneğe en ters gelen değer veya değerler -1 almakta ve ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Hayatına yön veren değer veya değerlere, denek 7 vermektedir. Schvartz bu 56 değer (30 ve 26 olmak üzere iki ayrı değerlendirilmede) 11 değer öbeğinde örgütlendiğini öne sürmektedir. Kuram bu değer öbekleri arasında birtakım ilişki, zıtlama ve gruplaşmalar öngörmektedir. Schvartz'ın bu kuram ve düşünceleri 10 yıldır çeşitli ülkelerden çeşitli gruplarla test edilmiş ve doğrulanmıştır. Schvartz'ın değer öbekleri şunlardır: öz-yönetim, uyarılma, hazcılık, başarı, güç, güvenlik, uyum, gelenek, maneviyat (ruhsallık - spirituality), hayırseverlik ve evrensellik. (Bkz. Tablo 1) Bu öbeklerden maneviyat her zaman ayrı bir öbek olarak tespit edilememektedir. Bu yüzden, analiz ve karşılaştırmalarda kalan 10 değer grubu kullanılmaktadır.

Schvartz, kuramını 20 ülkeden 36 örneklem (öğretmen ve öğrenci gruplarını içermektedir) üzerinde test etmiştir (1992). Bulgular genelde beklentileri doğrulamaktadır. Bu çalışma, Schvartz'ın ölçeği kullanılarak, üniversite öğrencilerinin (amaç ve araç) değer tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Burada değer tercihleri ve bu değer tercihlerindeki cinsiyet farklılıkları ele alınmaktadır. Bu yüzden analizler önce tek tek değerler üzerinde yapılmış, daha sonra değer gruplarındaki farklılıklar araştırılmıştır.

hasan bacanlı

Tablo 1. Gruplardaki Değerler

Oz-yönetim Kendine saygılı olmak Kendi amaçlarını seçmek Yaratıcılık Meraklı olmak Özgürlük Bağımsız olmak	Uyum İtaatli olmak Anababaya ve yaşlılara değer vermek Kibar olmak Kendini denetleyebilmek
Uyarılma Heyecanlı bir yaşam Değişken bir hayat Cesur olmak	Hazcılık Yaşamdan zevk almak Zevk İsteklerine düşkün olmak
Başarı Sözü geçen biri olmak Hırslı olmak Başarılı olmak Yetkin/muktedir olmak Zeki olmak	Güç Sosyal güç Zengin olmak (refah) Otorite sahibi olmak Sosyal saygınlık Toplumdaki görüntümü koruyabilmek
Güvenlik Ulusal güvenlik Bağlılık duygusu İyiliğe karşılık vermek Toplumsal düzen Aile güvenliği Sağlıklı olmak Temiz olmak	Gelenek Bana düşen hayatı kabullenmek İlimli olmak Dindar olmak Alçakgönüllü olmak Geleneklere saygı Mahremiyet/özel haklara saygı
Evrensellik Sosyal adalet Barış içinde bir dünya Erdemli olmak Güzel bir dünya Çevreyi korumak Açık fikirli olmak - Eşitlik Doğayla bütünlük İç huzur	Hayırseverlik Manevi (tinsel) bir yaşam Bağışlayıcı olmak Dürüst olmak Yardımsever olmak Sadık olmak Sorumlu olmak Anlamlı bir yaşam Gerçek dostluk Olgun sevgi

Yöntem

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi (lisans ve formasyon) öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 271 kişiden oluşmaktadır (134 erkek, 137 kız). Ölçek deneklere ders esnasında gruplar halinde uygulanmıştır. Ölçek Schvvartz tarafından geliştirilen ve Değer Değişmesi adıyla çeşitli ülke ve kültürlerde uygulanan ölçektir ve a)

Ülkenin genei durumu (genel durun,, kurumlara güven, güvendedeki değışn ile ilgili algılar, b) Kaygı kaynakları ile ilgili sorular, c) Kendini nasıl hissettiği ile ilgili sorular, d) Kimlik Bilgileri, e) Değer Listesi I ve f) Değer Listesi II bölümlerinden oluşmaktadır. Burada sadece değer listelerinden elde edilen sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Çalışmada elde edilen veriler üzerinde ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve cinsiyet analizi yapılmıştır (t testi).

Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular amaç değerler, araç değerler ve değer grupları şeklinde üç kısımda ele alınmıştır.

Amaç Değerlerle İlgili Bulgular

Amaç değerlerle ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tabloya bakıldığında, ilk beş değer sırasıyla iç huzur, anlamlı bir yaşam, gerçek dostluk, aile güvenliği ve sosyal adalet olduğu görülmektedir. Son beş değer ise, otorite sahibi olmak, sosyal güç sahibi olmak, zengin olmak, heyecanlı bir yaşam ve zevk olarak sıralanmaktadır. Buna göre, öğrenciler iç huzura kavuşmak istemekte, ama otorite sahibi olmak istememektedir.

¹ Bu kısım daha önce bildiri olarak sunulmuş ve yayınlanmıştır. Kaygının kaynakları. IV. Ulusal Psikolojik danışma ve Rehberlik Kongresine sunulan bildiri. 1-3 Eylül 1997, Ankara. Ayrıca *Eğitim Yönetimi* (1998, 17, 79-89) dergisinde yayınlanmıştır.

hasan bacanlı

Tablo 2. Amaç Değerler

	N	Ort.	SS
Eşitlik	264	5,36	1,49
İçhuzur	266	5,86	1,16
Sosyalgüç sahibi olmak	269	2,99	2,19
Zevk	268	3,54	2,00
Özgürlük	265	5,61	1,40
Manevi (tinsel) bir yaşam	268	4,38	1,94
Bağlılık duygusu	268	3,84	2,04
Toplumsal düzen	268	5,18	1,36
Helecanlı bir yaşam	267	3,41	1,94
Anlamli bir yaşam	269	5,77	1,17
Kibar olmak	269	4,07	1,66
Zengin olmak	269	3,18	2,11
Ulusal güvenlik	269	5,22	1,59
Kendine saygılı olmak	269	5,52	1,19
İyiliğe karşılık vermek	269	4,93	1,48
Yaratıcılık	269	4,44	1,82
Barış içinde bir dünya	269	5,14	1,52
Geleneklere saygı	268	3,71	2,26
Olgun sevgi	269	4,87	1,56
Kendini denetleyebilmek	268	4,81	1,49
Mahremiyet/özel haklara saygı	268	5,19	1,51
Aile güvenliği	270	5,69	1,11
Sosyal saygınlık	269	4,88	1,45
Doğayla bütünlük	269	4,17	1,55
Değişken bir hayat	268	4,14	1,79
Erdemli olmak	269	5,06	1,49
Otorite sahibi olmak	270	2,83	2,29
Gerçek dostluk	269	5,73	1,16
Güzel bir dünya	268	4,69	1,56
Sosyal adalet	268	5,62	1,30

Amaç değerlerin erkek ve kız öğrencilerde farklılık gösterip göstermediği ile ilgili t testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

hasan bacanlı

Tablo 3. Cinsiyetler Açısından Amaç Değerlerin Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T
Eşitlik	Erkek	130	5,17	1,64	-2,096*
	Kadın	134	5,55	1,32	
İç huzur	Erkek	131	5,71	1,32	-2,150*
	Kadın	135	6,01	0,98	
Sosyal güç sahibi olmak	Erkek	133	2,92	2,22	-0,501
	Kadın	136	3,06	2,17	
Zevk	Erkek	132	3,42	2,11	-1,033
	Kadın	136	3,67	1,89	
Özgürlük	Erkek	129	5,33	1,55	-3,258**
	Kadın	136	5,88	1,18	
Manevi (tinsel) bir yaşam	Erkek	133	4,50	2,02	1,061
	Kadın	135	4,25	1,86	
Bağlılık duygusu	Erkek	132	3,78	1,95	0,496
	Kadın	136	3,90	2,13	
Toplumsal düzen	Erkek	133	5,21	1,36	0,418
	Kadın	135	5,14	1,37	
Heyecanlı bir yaşam	Erkek	133	3,40	1,83	-0,113
	Kadın	134	3,43	2,06	
Anlamlı bir yaşam	Erkek	133	5,65	1,24	-1,703
	Kadın	136	5,89	1,10	
Kibar olmak	Erkek	133	4,08	1,62	0,081
	Kadın	136	4,07	1,71	
Zengin olmak	Erkek	132	3,35	2,04	1,300
	Kadın	137	3,01	2,17	
Ulusal güvenlik	Erkek	133	5,23	1,63	0,064
	Kadın	136	5,21	1,55	
Kendine saygılı olmak	Erkek	133	5,35	1,23	-2,355*
	Kadın	136	5,69	1,12	
İyiliğe karşılık vermek	Erkek	133	4,89	1,64	-0,460
	Kadın	136	4,97	1,32	
Yaratıcılık	Erkek	133	4,36	1,89	-0,745
	Kadın	136	4,52	1,75	
Barış içinde bir dünya	Erkek	133	4,82	1,59	-3,512**
	Kadın	136	5,46	1,38	
Geleneklere saygı	Erkek	132	4,57	2,00	6,587**
	Kadın	136	2,88	2,20	
Olgun sevgi	Erkek	133	4,65	1,61	-2,260*
	Kadın	136	5,08	1,49	
Kendini denetleyebilmek	Erkek	132	4,87	1,50	0,626
	Kadın	136	4,76	1,48	
Mahremiyet/özel haklara saygı	Erkek	133	5,11	1,57	-0,956
	Kadın	135	5,28	1,45	

*p<0.05; **p<0.01

hasan bacanlı

Tablo 3 (Devam). Cinsiyetler Açısından Amaç Değerlerin Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T
Aile güveniri	Erkek	133	5,58	1,13	-1,556
	Kadın	137	5,79	1,08	
Sosyal saygınlık	Erkek	133	4,70	1,48	-2,048*
	Kadın	136	5,06	1,40	
Doğayla bütünlük	Erkek	133	4,17	1,57	-0,019
	Kadın	136	4,18	1,54	
Değişken bir hayat	Erkek	132	3,92	1,84	-2,001
	Kadın	136	4,35	1,73	
Erdemli olmak	Erkek	133	5,10	1,41	0,375
	Kadın	136	5,03	1,58	
Otorite sahibi olmak	Erkek	133	2,98	2,21	1,096
	Kadın	137	2,68	2,37	
Gerçek dostluk	Erkek	133	5,53	1,17	-2,856**
	Kadın	136	5,93	1,13	
Güzel bir dünya	Erkek	132	4,44	1,46	-2,615**
	Kadın	136	4,93	1,6,	
Sosyal adalet	Erkek	132	5,55	1,47	-0,873
	Kadın	136	5,68	1,10	

*p<0.05; **p<0.01

Tablo 3'te görüldüğü gibi eşitlik ($p>.05$), iç huzur ($p>.05$), özgürlük ($p>.001$), kendine saygılı olmak ($p>.05$), barış içinde bir dünya ($p>.001$) olgun sevgi ($p>.05$), sosyal saygınlık ($p>.05$), değişken bir hayat ($p>.05$), gerçek dostluk ($p>.01$) ve güzel bir dünya ($p>.01$) değerleri kadınlar tarafından daha çok önemsenmektedir. Buna karşılık erkekler geleneklere saygıyı ($p>.001$) daha çok önemsemektedirler.

Araç değerlerle ilgili bulgular

Araç değerlerle ilgili bulgular Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, ilk beş değer şunlardır: sağlıklı olmak, kendi amaçlarını seçmek, başarılı olmak, dürüst olmak ve bağımsız olmak. Anlaşıldığı kadıyla öğrenciler sağlıklı olup, kendi amaçlarını seçerek başarılı olmayı beklemektedirler. En düşük derecelenen 5 değer ise bana düşen hayatı kabullenmek, isteklerine düşkün olmak, meraklı olmak, cesur olmak ve toplumdaki görüntümü koruyabilmek olarak elde edilmiştir. Görüldüğü gibi öğrenciler bir yandan kendilerine düşen hayatı kabullenmek istememekte, ama öte yandan isteklerine boyun eğmek de istememektedir. Dayatmalara ve isteklerine boyun eğmek istemeyen öğrencilerin akılcı ve mantıklı davranış kılavuzları bulmaları umulabilir. Bilindiği gibi, Türk toplumunda "cahil cesur olur" ve "merak insanın başını belaya sokar".

hasan bacanlı

Tablo 4. Araç Değerler

	N	Ort.	SS
Bağımsız olmak	268	5,50	1,57
İlimli olmak	270	4,00	1,57
Sadık olmak	270	4,57	1,67
Hırslı olmak	269	4,24	1,80
Açık fikirli olmak	270	5,06	1,44
Alçak gönüllü olmak	270	4,49	1,54
Cesur olmak	270	3,70	1,83
Çevreyi korumak	270	4,54	1,50
Sözü geçen biri olmak	267	4,24	1,74
Ana babaya ve yaşlılara değer vermek	270	5,29	1,45
Kendi amaçlarını seçmek	269	5,75	0,98
Sağlıklı olmak	269	5,78	1,29
Yetkin/muktedir olmak	270	5,21	1,24
Bana düşen hayatı kabullenmek	270	1,19	2,41
Dürüst olmak	268	5,71	1,15
Toplumdaki görüntümü koruyabilmek	268	3,79	2,06
İtaatli olmak	270	3,99	2,02
Zeki olmak	270	5,40	1,21
Yardımsaver olmak	270	4,84	1,37
Yaşamdan zevk almak	268	4,40	2,16
Dindar olmak	267	4,12	2,56
Sorumlu olmak	268	5,41	1,22
Meraklı olmak	269	3,64	1,86
Bağışlayıcı olmak	267	4,35	1,64
Başarılı olmak	269	5,72	1,04
Temiz olmak	269	5,32	1,36
İsteklerine düşkün olmak	270	3,40	2,28

Araç değerlerle ilgili olarak cinsiyetler arasında yapılan karşılaştırma sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyetler Açısından Araç Değerlerin Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T
Bağımsız olmak	Erkek	133	5,29	1,64	-2,233*
	Kadın	135	5,71	1,47	
İlimli olmak	Erkek	133	4,03	1,57	0,347
	Kadın	137	3,96	1,59	
Sadık olmak	Erkek	133	4,63	1,59	0,556
	Kadın	137	4,52	1,75	
Hırslı olmak	Erkek	132	4,39	1,75	1,331
	Kadın	137	4,09	1,84	
Açık fikirli olmak	Erkek	133	5,01	1,46	-0,539
	Kadın	137	5,10	1,42	
Alçak gönüllü olmak	Erkek	133	4,59	1,53	1,106
	Kadın	137	4,39	1,55	

*p<0.05; **p<0.01

Tablo 5 (Devam). Cinsiyetler Açısından Araç Değerlerin Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T
Cesur olmak	Erkek	133	3,86	1,89	1,396
	Kadın	137	3,55	1,75	
Çevreyi korumak	Erkek	133	4,39	1,57	-1,659
	Kadın	137	4,69	1,42	
Sözünü geçen biri olmak	Erkek	131	4,36	1,59	1,132
	Kadın	136	4,12	1,87	
Ana babaya ve yaşlılara değer vermek	Erkek	133	5,38	1,47	1,013
	Kadın	137	5,20	1,44	
Kendi amaçlarını seçmek	Erkek	132	5,57	1,04	-3,110**
	Kadın	137	5,93	0,89	
Sağlıklı olmak	Erkek	132	^,64	1,33	-1,853
	Kadın	137	5,93	1,25	
Yetkin/muktedir olmak	Erkek	133	5,09	1,18	-1,588
	Kadın	137	5,33	1,28	
Bana düşen hayatı kabullenmek	Erkek	133	1,35	2,49	1,082
	Kadın	137	1,03	2,32	
Dürüst olmak	Erkek	131	5,76	1,10	0,652
	Kadın	137	5,66	1,19	
Toplumdaki görüntümü koruyabilmek	Erkek	132	3,86	2,00	0,507
	Kadın	136	3,73	2,13	
İtaatli olmak	Erkek	133	4,23	2,00	1,872
	Kadın	137	3,77	2,03	
Zengin olmak	Erkek	133	5,44	1,12	0,431
	Kadın	137	5,37	1,30	
Yardımsever olmak	Erkek	133	4,86	1,31	0,193
	Kadın	137	4,82	1,44	
Yaşamdan zevk almak	Erkek	131	3,91	2,42	-3,750**
	Kadın	137	4,88	1,77	
Dindar olmak	Erkek	131	4,69	2,49	3,613**
	Kadın	136	3,58	2,51	
Sorumlu olmak	Erkek	132	5,33	1,23	-1,070
	Kadın	136	5,49	1,21	
Meraklı olmak	Erkek	132	3,70	1,86	0,466
	Kadın	137	3,59	1,87	
Bağışlayıcı olmak	Erkek	132	4,45	1,67	1,049
	Kadın	135	4,24	1,60	
Başarılı olmak	Erkek	132	5,61	1,05	-1,842
	Kadın	137	5,84	1,03	
Temiz olmak	Erkek	132	5,27	1,28	-0,603
	Kadın	137	5,36	1,43	
İsteklerine düşkün olmak	Erkek	133	3,29	2,39	-0,786
	Kadın	137	3,50	2,17	

*p<0.05; **p<0.01

hasan bacanlı

Tabloda görüldüğü gibi, kızlar bağımsız olmak ($p>.05$), kendi amaçlarını seçmek ($p>.01$) ve yaşamdan zevk almak ($p>.001$) değerlerini erkeklerden daha fazla tercih etmektedirler. Erkekler ise dindar olmayı ($p>.001$) kızlardan daha çok tercih etmektedirler.

Değer Gruplarına Göre Bulgular

Her ne kadar burada üzerinde durulmamış ise de, Schvartz'ın kuramının özü, değerlerin gruplar halinde kümelendiği ve bu kümeler arasında ilişkiler bulunduğuudur. Burada Schvartz'ın kültürlerarası karşılaştırılabilir veri elde edilebilmesi için önerdiği değer grupları baz alınarak analizler yapılmıştır (Tablo 6). Bu analizlerde değer grubu puanları, Schvartz'ın 36 örneklemlili çalışmasında elde edilen değer gruplarını oluşturan değerlerin puanlarının ortalamalarının alınması yoluyla hesaplanmaktadır.²

Tablo 6. Değer Grubu Dağılımları

	N	Ort.	SS
Oz-yönetim	270	5,040	0,904
Uyarılma	270	3,727	1,368
Hazcılık	270	3,762	1,741
Başarı	270	4,946	0,892
Güç	270	3,521	1,331
Güvenlik	270	5,115	0,912
Uyum	270	4,531	1,128
Gelenek	270	3,764	1,220
Hayırseverlik	270	5,045	0,863
Evrensellik	270	5,020	0,899

Şekil 1. Değer Grubu Ortalamaları

Tüm grup birlikte ele alındığında, en yüksek puanın Güvenlik (Ort: 5.115), Hayırseverlik (Ort: 5.045) ve Öz-yönetim (Ort: 5.040) değer gruplarında olduğu görülmektedir. En düşük puan ise Güç (Ort: 3.521), Uyarılma (Ort: 3.727) ve Hazcılık (Ort: 3.762) değer gruplarında olduğu görülmektedir. Yukarıda tek tek değerler ile ilgili olarak yapılan analiz sonuçlarına oldukça benzer bir sonuç elde edilmiştir. Öğrenciler güvenlik içinde olmayı, hayırsever olmayı ve kendi kendini yönlendirebilmeyi önemserken, güç sahibi olmayı, uyarılma ve haz almaya önemsememektedirler.

² Burada, her ülkenin kendi örneklemlinden elde edilen bir değer kümeleneşinin de bulunduğu, ancak bu kümeleneşinin karşılaştırma açısından uygun olmadığı belirtilmesi gerekir, ileride vurgulanan "bu bulgular tekil analiz sonuçlarıyla uyumludur" ifadesinde belirtilmek istenen budur; yoksa tabii ki, grup analizi tekil analizle uyumlu olmak zorundadır.

Değer grupları açısından cinsiyetler arasında bir fark olup olmadığını anlamak için yapılan analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyetler Açısından Araç Değerlerin Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T
Öz-yönetim	Erkek	133	4,8872	0,9351	-2,760**
	Kadın	137	5,1873	0,8511	
Uyarılma	Erkek	133	3,7143	1,33531	-0,152
	Kadın	137	3,7397	1,4042	
Hazcılık	Erkek	133	3,5088	1,8805	-2,372*
	Kadın	137	4,0073	1,5627	
Başarı	Erkek	133	4,9474	0,8752	0,026
	Kadın	137	4,9445	0,9113	
Güç	Erkek	133	3,5519	1,2592	0,378
	Kadın	137	3,4905	1,4017	
Güvenlik	Erkek	133	5,0677	0,8869	-,0846
	Kadın	137	5,1616	0,9372	
Güç	Erkek	133	4,6316	1,1229	1,453
	Kadın	137	4,4325	1,1285	
Gelenek	Erkek	133	4,0376	1,1765	3,713**
	Kadın	137	3,4988	1,2072	
Hayırseverlik	Erkek	133	5,0226	0,8641	-0,426
	Kadın	137	5,0673	0,8642	
Evrensellik	Erkek	133	4,8972	0,8642	-2,222
	Kadın	137	5,1387	0,9195	

*p<0.05;**p<0.01

Tablo 7'de görüldüğü gibi, erkekler sadece Gelenek ($p>.001$) değer grubunda, kızlar ise Evrensellik ($p>.05$), Öz-yönetim ($p>.01$) ve Hazcılık ($p>.05$) değer gruplarında diğer cinsten daha yüksek değerlere sahiptirler. Erkekler geleneklere bağlılığa önem verirken, kızlar evrenselliğe, kendi kendini yönetebilmeye ve haz duymaya önem vermektedirler. Gene bu bulgu da yukarıdaki tekil bulgularla uyumludur.

Sonuç

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin önce bireysel, sonra toplumsal değerlere önem verdikleri, buna karşılık toplumda otorite sahibi veya güç sahibi olmak istemedikleri, zengin olmayı önemsemedikleri görülmektedir. Bu mal-mülk, şan-şöhret peşinde koşmayan bir üniversite öğrencisi grubu ile karşı karşıya olduğumuz düşünülebilir. Atatürk'ün "Türk! Öğün, çalış güven" sözünün ardındaki sezgi de bu olabilir: Türk toplumu çalışmayı pek

ttuanfliMiuBuatfafluafti&uuafti

hasan bacanlı

sevmemektedir. Hatta kötü bir ifadeyle denebilir ki, "herkes çalışmadan en kısa yoldan köşeyi dönme hayalleriyle yatıp kalkmaktadır".

Araştırmada elde edilen cinsiyet farkları ise, Türk toplumunun erkek egemen bir toplum olduğunu göstermektedir. Bu toplumsal yapı erkeklerin "işine geldiği" için, değişmesini de istememektedirler. Bu yüzden, erkekler "geleneklere saygı" değerini kızlardan daha çok önemsemektedirler. Hatta erkeklerin kızlardan fazla istedikleri tek şey budur, başka hiçbir amaç değerinde erkekler kızlardan yüksek dereceleme yapmamışlardır. Üstelik erkekler bu yapıyı dine dayandıklarını düşünerek yapmaktadırlar. Araç değerlerden sadece dindar olmak erkeklerin kızlardan daha fazla önem verdikleri değer olarak bulunmuştur. Buna göre erkekler "dindar olunsun, geleneklere saygı gösterilsin yeter" demektedirler, çünkü böylelikle varolan erkek egemen baskıcı (aşağıda kızların değerlendirmelerinde görülmektedir) düzenin sürmesini sağlayabileceklerdir. Özellikle bu iki değerinde erkek-kız değerlendirme farkının ve dağılımların standart sapmalarının yüksek olması hem tercih farkını, hem de bu tercih farkı hakkında uzlaşma olmadığını göstermektedir. Ancak, sonuç olarak, erkeklerin bu değerlere oldukça önem verdikleri açıktır.³

Kızların değerlendirmelerinde eşitlik, iç huzur, barış içinde bir dünya, olgun sevgi, sosyal saygınlık, değişken bir hayat, gerçek dostluk ve güzel bir dünya erkeklerin değerlendirmelerinden yüksek bulunmuştur. Bu sonuç kızların kendilerini erkek egemen toplumda baskı altında hissettiklerini, değişmesini istedikleri, özgür olmak istedikleri kendilerine saygı duyulmasını istedikleri, olgun sevgi ve gerçek dostluk istedikleri (bu nokta onların erkeklere güvenmediklerini göstermektedir), ancak barış içinde güzel bir dünyada bunlara sahip olmak istediklerini göstermektedir. Onlar geleneklere saygıya önem vermemektedirler, çünkü gelenekler erkekleri "kayırmaktadır". Türk toplumu erkek egemen bir toplum olduğu için onlar bağımsız olmak istemektedirler. Kendi amaçlarını seçmek istemektedirler ve yaşamdan zevk almak istemektedirler. Bu kız öğrencilerin tümünün bilinçli birer "feminist" olduğu düşünülmemeyeceğine göre, erkeklerin şapkalarını ellerine alıp durumu yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir. Kadınlar bu toplumda ezilmektedir, veya en azından ezildiklerini hissetmektedir ve erkekler de bu durumun geleneklerle ve din adı altında sürmesini istemektedirler.⁴

³ Bu noktada erkeklerin mi daha çok değer verdiği, yoksa kızların mı daha az değer verdiği sorusu gündeme gelmektedir. Ancak dış kriterlere başvurmadan, en azından eldeki verilerle buna cevap vermek zordur.

⁴ Acaba erkekler din adı altında hem kadınları ezmelerinden ileri gelen suçluluk duygularını bastırmakta, hem de kadınların baş kaldırmalarını önlemekte midirler? Çünkü eş seçimi ile ilgili araştırmamızda, erkeklerin eşlerinin dindar olmasına daha çok önem verdikleri sonucu elde edilmiştir (Bacanlı, 1999).

Bu son noktada neler yapılabileceğinin belirlenebileceği araştırmalara gerek olduğu belirtilebilir. Bu araştırmanın benzerlerinin daha farklı ve büyük gruplarda yapılması konuya katkıda bulunacaktır. Farklı yaş gruplarının tercihlerinin belirlenmesi konuya daha farklı bir boyut getirecektir. Başka bir öneride bulunmaya gerek yoktur, durum ortadadır.

Kaynakça

- Ayvaloğlu, N. (1989). A comparison of Turkish and American value systems. **istanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları**, 17, 85-100.
- Bacanlı, H. (1999). *Eş tercihleri*. V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresine sunulan bildiri. 15-17 Eylül 1999, Ankara.
- Başaran, F. (1992) *Üniversite eğitimi süresi içinde öğrencilerin değer tercih sıralamalarında değişme*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresine sunulan bildiri. 22-25 Eylül 1992. Ankara.
- Güngör, E. (1993). **Değerler psikolojisi**. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yay.
- Rokeach, M. (1973) **The nature of human values**. N. Y.: Free Press.
- Schvartz, S.H. (1992) Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zarina (Ed.) **Advances in experimental social psychology** (Vol. 25, pp. 1-65). Orlando, FL: Academic Press.
- Schvartz, S.H. & Bilsky, W. (1987) Toward a psychological structure of human values. **Journal of Personality and Social Psychology**, 53, 550-562.
- Schwartz, S.H. & Bilsky, W. (1990) Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. **Journal of Personality and Social Psychology**, 58, 878-891.
- Schwartz, S.H. & Sagiv, L. (1995) Identifying culture-specifics in the content and structure of values, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 26, 92-116.
- Zavallom, M. (1980). Values, m H.C. Triandis ve R.W. Brislin (Eds.) **Handbook of cross-cultural psychology** (Vol. 5, pp. 73-120). Boston: Allyn and Bacon.

Not: Bu çalışma V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik kongresi'ne (Ankara, 15-17 Eylül 1999) sunulan bildiriye dayalıdır.